

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

G.T.Xusanova	
Boshlang'ich sinflarda zid ma'noli so'zlardan o'rinli foydalanish ko'nikmasini shakllantirish.....	335
M.A.Kuchkarova	
Развитие креативности учащихся с помощью игровых методов обучения	338
Z.M.Sidikova, X.T.Ibroximova	
Allomalar merosi vositasida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik yo'nalishlari	342
K.Sh.Nishonova	
Boshlang'ich ta'limda integrativ ta'lim va uning turlari.....	347
A.R.Dilbarjonov	
Zamonaviy ta'lim jarayonida interfaol usullar va zamonaviy axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga tatbiq etish usullari	350
I.V.Xoldarova, M.D.Akbarova	
Kichik yoshli o'quvchilarni savodga o'rgatishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning samarasi	354
M.M.Abdumannopov	
Ta'limni raqamlashtirish sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantirish masalalari	358
T.Y.Bakirov, O.S.Axmadjonova	
Maktab matematikasida kasrlar mavzusini induktiv metodika asosida o'qitish xususiyatlari	362
N.A.Qodirova	
Texnika oliy o'quv yurtlari talabalarida yozish ko'nikmalarini wiki- texnologiya asosida rivojlantirish metodikasi" (Ingliz tilini o'qitish misolida).....	366
Z.N.Ortiqova	
Oilada bolalarni milliy qadriyatlar va an'analar asosida tarbiyalashning pedagogik omillari	370
M.N.Nasritdinova, T.A.Egamberdiyeva	
Ta'limda o'zlashtirish samaradorligini oshirishda artpedagogikaning o'rmi	377
I.Kirgizov	
"Ey sabo" – komil insonga aksiologik yondashuv.....	381
A.T.Karimov	
Milliy musiqaning shakllanishi va rivojlanishida xalq qo'shiqlarini qayta ishlashning o'ziga xos tamoyillari	386
A.M.Nurmuxammadjonov	
Jamiyatning yangi taraqqiyot bosqichida yoshlar musiqiy tafakkurini yuksaltirish zaruriyati.....	390
M.M.Najmetdinova	
Ommaviy-madaniy tadbirlar tushunchasining mazmun-mohiyati va konseptual asoslari	396
M.Kurbanova	
Dutor cholg'usi ijrochiligida musiqiy savodxonlikni shakllantirish metodlari.....	400
X.M.Shermatova	
Maktabgacha ta'lim tizimida zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati	403
T.N.Shokirov	
Markaziy Osiyo madaniyati va san'ati jahon madaniyatining rivojlanish chorrahasi	407
B.M.Qurbonova	
Ijodkor ongida badiiy tafakkur holatini o'zgartirishga sabab bo'luvchi omillar	410
L.Sh.Shukurova	
Zardo'zlik san'ati buyumlarining badiiy uslubiy jihatlar va uning ilmiy tahlili.....	415
A.A.A'zamjonov	
Yangi O'zbekistonda ma'rifatli jamiyat qurishda tasviriy va amaliy san'atning o'rmi	419
A.A.Abdisattorov	
Musiqi fani o'qituvchisining ijodiy kompetentligini rivojlantirish omillari	422
I.D.Rustamov	
O'zbek zarbli cholg'ularining ijtimoiy hayotdagi o'rmi (Doira cholg'usi misolida).....	428
A.A.Ergashev	
Vokal-xor ta'limida finale-2003 dasturining qo'llanishi.....	432
A.A.Mamurov	
Rishton kulolchilik maktabining rivojlanish bosqichlari	438

UO'K:371.3+372.61+413.143

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZID MA'NOLI SO'ZLARDAN O'RINLI FOYDALANISH
KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH****НАЧНИТЕ РАЗВИВАТЬ НАВЫКИ ПРАВИЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
АНТОНИМОВ В КЛАССАХ****START DEVELOPING THE SKILLS OF APPROPRIATE USE OF ANTONYMS IN THE
CLASSROOMS****Xusanova Gulruksor To'liqin qizi**

Farg'ona davlat universiteti Boshlang'ich ta'lim uslubiyoti kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada zid ma'noli so'zlar tushunchasi va uning mazmuni, rivojlanishi yoritilgan. O'quvchilarning kundalik nutqiy vaziyatlarda zid ma'noli so'zlarning o'rni ulardan o'rinli foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish usullari ishlab chiqilgan. Boshlang'ich ta'lim jarayonida yosh o'quvchilarga zid ma'noli so'zlarni o'rgatishda darsliklardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish usullari yoritib berilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinfdagi ona tili va o'qish savodxonligi darslarida zid ma'noli so'zlarning vazifalari, shuningdek, ulardan o'rinli foydalanish haqida ma'lumotlar ko'rsatilgan. Tilimizda qarama-qarshi ma'noga ega birliklardan foydalanish borasida juda ko'p imkoniyatlar mavjud. Ulardan to'g'ri va o'rinli foydalanish nutq boyligini oshirishda eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, maqolada turli misollar yordamida zid ma'noli so'zlarning mohiyati ochib berilgan.

Аннотация

В данной статье описывается понятие слова с противоположным значением, его содержание и развитие. Разработаны методы развития у учащихся навыков употребления слов с противоположным значением в повседневных речевых ситуациях. Освещены методы развития навыков использования учебников при обучении антонимов младших школьников в начальной школе. Также указаны антонимы на родном языке и на занятиях по грамотности чтения в начальной школе. Указаны функции з, а также сведения об их правильном использовании. В нашем языке существует множество возможностей употребления единиц с противоположным значением. Правильное и уместное их использование является одним из важнейших факторов повышения богатства речи. Кроме того, в статье на различных примерах раскрывается значение слов с противоположным значением.

Abstract

This article describes the concept of words with opposite meanings, their content, and development. Methods for developing students' skills in using words with opposite meanings in everyday speech situations have been developed. Methods for developing skills in using textbooks when teaching antonyms to elementary school students are highlighted. Antonyms in the native language and in literacy lessons in elementary school are indicated. The functions of z are also specified, as well as information on their correct use. There are many opportunities in our language to use units with opposite meanings. Their correct and appropriate use is one of the most important factors in enhancing speech richness. Additionally, the article reveals the significance of words with opposite meanings through various examples.

Kalit so'zlar: zid ma'noli so'zlar, ekspressivlik, paradigmatic munosabat, so'zning o'z ma'nosi, leksema, tazod, integratsiya, zid ma'noli birliklar.

Ключевые слова: антонимы, экспрессивность, парадигматическое отношение, собственное значение слова, лексема, антитеза, интеграция, антонимические единицы.

Key words: antonyms, expressiveness, paradigmatic relation, word's own meaning, lexeme, antithesis, integration, antonymous units.

KIRISH

Bugungi kunda o'zbek tilini rivojlantirish uchun ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Darslikdagi o'zgarishlar o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini hamda bilim salohiyatini oshirish uchun xizmat qilmoqda. O'zbek tili leksik jihatdan boy imkoniyatlarga ega. Tilimizda mavjud bo'lgan antonim, sinonim, omonim, paronim kabi so'zlarning shakl va ma'naviy jihatdan turlari ona tilimizning ifoda imkoniyatlari yanada boyligidan dalolat beradi. Qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan so'zlar nutqning ifodaliligi va ekspressivligini ta'minlashda qulay vositalardan biridir.

Antonimlar (grekcha "anti" "qarshi" va "onuma" "nom") qarama - qarshi ma'noli so'zlar bo'lib, biri ikkinchisini inkor etadi, lekin bu inkor yangi tushuncha bilan bog'liq bo'ladi. Bu tushuncha esa, voqea-hodisalarning tabiiy manfiy va musbat, tomonlarning mavjudligini hamda ularning o'zaro nisbiy aloqadorligini aks ettiradi. [1]Masalan: katta borligi uchun kichik bor, keng borligi uchun tor bor, kecha borligi uchun kunduz bor, yaxshi borligi uchun yomon bor, demak, antonim qarama-qarshi ikki qutbdir". O'quvchilarning so'z boyligini yanada oshirishda zid ma'noli so'zlar yuzasidan o'tkaziladigan amaliy topshiriqlar juda yaxshi samara beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Dunyo yaralibdiki, jarayonlar dialektik qonuniyatlar asosida, qarama-qarshiliklardan iborat ekanligini anglash mumkin. Ezgulik-yovuzlik, urush-tinchlik, to'y-aza, oq-qora kabi. Ana shu qarama-qarshilik vositasida narsa-hodisalarning mohiyati ko'rinsa boshlagan, tushunchalarning mazmuni aniqlangan. Miloddan avvalgi VI asrda yashab o'tgan Ezop insonlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni juda yaxshi anglagan va ulardagi barcha yuksak va chirkin xususiyatlarni mujassam etgan ibratomuz masallar yozgan. Mahmud Koshg'riy tillarning xususiyatlarini, zidlantirish, qiyoslash, chog'ishtirish orqali o'ziga xosliklarini aniqlagan. Alisher Navoiy "Muhokamat-ul lug'tayn"da ikki tilning qiyoslash vositasida farqli jihatlarini o'rgangan. Har bir voqelikning aksi bor, shu aks orqali hodisalarning mazmun-mohiyati oydinlashib boradi. Hayotimizda ko'p voqea-hodisalarni nomlanishida uning zidi ham mavjud. Qarama-qarshilik, zidlik bu tabiat qonuni: insoniy sifatlar o'rtasidagi zidlik (dono-nodon, aqlli-ahmoq, yaxshi-yomon), tabiat o'rtasidagi zidlik (osmon-yer, qurg'oqchilik-namgarchilik, toshqin-yong'in, jazirama-qahraton, dengiz-sahro), hodisalar o'rtasidagi zidlik (lison-nutq, urush-tinchlik, to'y-aza), va hakoza. Bunday so'zlarni ko'plab keltirish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Sh. Rhmatullayev, N. Mamatov, R. Shukurovning "O'zbek tili antonimlarining qisqacha izohli lug'ati" bugungi kungacha antonimlarning asosiy lug'ati hisoblanadi. Shunday ekan, o'zbek tili antonimlar bazasini qayta ko'rib chiqish, o'zbek tilida antonimlar izohi bo'yicha yaratilgan lug'atlarni takomillashtirish, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun zid ma'noli so'zlar lug'atini ishlab chiqish boyitish lozim. O'quvchilarning so'z boyligini yanada oshirishda antonim so'zlar yuzasidan o'tkaziladigan amaliy topshiriqlar juda yaxshi samara beradi. Zid ma'noli so'zlarni o'z o'mida qo'llay olish nutqqa aniqlik, ta'sirchanlik va ifodalilik baxsh etadi. Nutqning qiziqarli va suhbatdosh uchun maroqli bo'lishiga hissa qo'shadi. Ona tili fanidan o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda zid ma'noli so'zlar yuzasidan xilma-xil topshiriqlar berish mumkin. Zid ma'noli so'zlar va ularning nutqda qo'llanishi yuzasidan olingan bilimlarni turli usullar orqali amaliy ko'nikmaga aylantirish mumkin. Antonimlar bir-biriga qarama-qarshi ma'no bildiruvchi so'zlar bo'lib, zidlik ma'nosini paradigmatic munosabatlar yordamida ifodalaydi. (O'zaro bir sathga mansub bo'lgan, tildagi qimmatli jihatdan bir xil birliklarning bir umumiy belgi asosida o'zaro bir guruhga, ya'ni uyaga birlashuvi tilshunoslikda paradigmatic munosabat deb yuritiladi. Bunday birliklar uchun o'zaro umumiy belgi sifatida ushbu til birliklarining shakli ham, ma'nosi ham asos bo'lishi mumkin.) Antonimlik tilga xos bo'lgan juda qiziq hodisa sanaladi, aslida u ongimizda zid ma'noli juftlik sifatida mavjud bo'ladi. Bu antonimik juftlikdan birini aytganimizda uning zid ma'noli jufti xayolimizga keladi. Bu juftliklarni topa olish o'quvchilarning so'z boyligi darajasini aniqlab berish bilan birga ularning fikrlash qobiliyatini o'stirishga ham xizmat qiladi. Quyida berilgan topshiriq aynan shu maqsadga xizmat qiladi.

Topshiriq. Quyida berilgan so'zlarning zid ma'noli so'zlarni toping va ko'p nuqtalar o'rniga yozing. Ko'p – ..., chiroyli – ..., qisqa – ..., asta – ..., sayoz – ..., rost – ..., topmoq – ..., dangasa – ..., tanti – ..., kecha – ..., hozir – ..., yolg'on – ... zid ma'noli so'zlar ba'zan juft so'z shaklida qo'llanib boshqa turkumdagi so'zga ko'chadi, ya'ni yangi ma'no ifodalaydi. Masalan achchiq va chuchuk so'zlari aslida sifat turkumiga oid bo'lib maza-ta'm ma'nosini ifodalaydi. Ushbu so'zlar bir-biriga zid ma'no bildiradi. Ular juftlab qo'llanganda (achchiq-chuchuk) ot turkumiga ko'chib yangi ma'no ifodalaydi, ya'ni zid ma'noli so'zlarning juftlashishi orqali yangi ma'noli so'z yasaladi: Achchiq-chuchuk (mavsumiy tayyorlanadigan salat nomi) tayyorladim. Bu misoldagi achchiq-chuchuk ot turkumiga oid bitta so'z sanaladi. Navbatdagi topshiriq antonimlarga xos bo'lgan ushbu xususiyatga oid bo'ladi.

Topshiriq. Zid ma'noli so'zlar juftliklaridan hosil qilingan yasama so'zlarga misol keltiring va ma'nolarini izohlang. Namuna: keldi-ketdi (fe'l turkumiga oid so'zlar juftligidan ot yasalgan) Bu topshiriqni o'quvchilar mustaqil bajaradilar. Topshiriq o'quvchilarning topqirligi, zukkoligi va so'z boyligini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Nutq jarayonida zid ma'noli so'zlardan o'rinni

PEDAGOGIKA

foydalanish ko'nikmasini shakllantirish maqsadida zid ma'noli so'zlarga xos bo'lgan yuqoridagi xususiyatiga oid topshiriqlarni bajartirish mumkin.

Topshiriq: Quyidagi birliklarda ajratib ko'rsatilgan so'zlarning zid ma'nosini aniqlang. Qattiq yer, saxiy odam, qora niyat, yumshoq so'z, baxil odam, fe'li tez, yorug' kelajak, sokin hayot, totli damlar Sharq mumtoz adabiyotida zid ma'noli so'zlar ishtirokida takrorlanmas badiiy ifodalar yaratilgan.

"Qarama-qarshi so'zlar." Bu o'yin mantiqiy tafakkurning hamda nutqning rivojlanishiga yordam beradi. O'yinni individual tarzda ham, guruh bilan ham o'tkazish mumkin. O'yin sharti quydagicha: o'qituvchi bola yoki o'quvchiga bir so'zni aytadi, o'quvchi shu so'zning ma'nosiga qarama - qarshi bo'lgan so'zni topib aytishi kerak. Masalan: katta - kichik, issiq - sovuq, achiq - shirin, qorong'u - yoruq, keng-tor, uzoq-yaqin va hokazo. Odatda bolalar o'yin boshida biroz qiynalshadilar, aytilgan so'zga javoban zid ma'noli so'zni emas, ma'nodosh so'z bilan javob beradi, masalan: katta - baland, uzun - uzoq kabi. Ammo o'yinning mohiyatini tushunib olganlaridan so'ng o'quvchilar yaxshi o'ynaydilar. O'yin bir necha marta o'tkazilganidan so'ng o'quvchilar abstrakt tushunchalarni ham osonlik bilan tushunadilar va javob beradi, shunda o'quvchilarning nutqi ham rivjlana boradi, masalan: chaqqon - yalqov, ishchan - dangasa kabi so'zlarga ham tez javob topa oladi.

Qarama-qarshi ma'noga ega so'zlarning o'ziga xos lingvistik va lingvistik-kognitiv jihatlari. Hozirgi vaqtda ontolingvistikada (bolalar nutqi tilshunosligi) birinchi o'rinda "til tuzilishini shakllantirish emas, balki shaxsning nutqini yaratish va mazmunli idrok etish qobiliyatini rivojlantirish". Shu nuqtai nazardan qaraganda, kichik maktab o'quvchilarining antonimiyani o'zlashtirish jarayonini o'rganish alohida qiziqish uyg'otadi va ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.[2] Bolalarning nutqiy salohiyatini o'stirish, so'z boyligini oshirish maqsadida tashkilotilayotgan ta'lim-tarbiya ishlari to'g'ri tashkil qilinayotganini bolaning kattalar tomonidan o'qib yoki aytib berilgan jumla, so'zlar ma'nosini anglashi, ularni amalda qo'llay olishi, turli qiyin vaziyatlarda kattalar ko'magisiz muammolarni hal etishga urinishi, aqliy rivojlanishi, fikrlash qobiliyatining ortishi, o'zini-o'zi nazorat qila olishida ko'rish mumkin.[5]

XULOSA

O'quvchilarda nutqiy munosabatga kirishish malakasini hosil qilishda pedagogikaning roli kattadir. Bu o'qituvchining erkin va aniq – ravshan nutqi, o'quvchilar nutqi va tafakkurini rivojlantirishning birinchi darajali muhim shartlaridan hisoblanadi. O'qituvchi o'z nutqining bolalarga qanday ta'sir etayotganini kuzatishi, tushunarli va qiziqarli bo'lganini hisobga olishi kerak. Aagar bolalar darsga e'tiborsiz o'tirsalar, demak, o'qituvchi nutqining ta'siri kuchi sust. O'qituvchining mahorti shundaki, u o'zining yoqimli nutqi bilan bir butun jamoaga ta'lim-tarbiya beribgina qolmay, balki ularni yuksaklikka intilishga chorlashi kerak.

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, tilimizda antonim birliklardan foydalanish borasida juda ko'p imkoniyatlar mavjud. Ulardan to'ri va o'rinni foydalanish nutq boyligini oshirishda eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh.Rhmatullayev, N.Mamatov, R.Shukurov "O'zbek tili antonimlariningizohli lug'ati" Tosh, O'qituvchi 1980
2. Imomovna, U. M. (2023). ANTONIMLARDAN O'RINLI FOYDALANISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(5), 89-91.
3. Qizi, X. G. T. L. (2024). BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZID MA'NOLI SO'ZLAR USTIDA ISHLASHNING LISONIY VA KOGNITIV JIHLTLARI. *Science and innovation*, 3(Special Issue 24), 184-186.
4. Khusanova, G. T. K. (2021). VERBAL CALCULATION AND MENTAL ARITHMETIC IN PRIMARY SCHOOL. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(11), 34-37.
5. GULRUXSOR, X. (2020). KREATIV PEDAGOGIKANING ENG MUHIM JIHLTLARI VA YUTUQLARI. *ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ФАН, ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИЯ УЙГУНЛИГИ*, 348-350. 7.
6. Akramjonovna, S. R. (2022). BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINI "TILGA E'TIBOR-ELGA E'TIBOR" RUHIDA TARBIYALASH. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(18), 833-836. 8.
7. Akmaljonovna, A. Z. (2023). EDUCATION CREATION TRAINING MULTIMEDIA-- MEANS. *Finland International Scientific Journal of Education. Social Science & Humanities*, 11(4), 1777-1784.